

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์กับการพัฒนาประเทศ

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)

มนุษยศาสตร์ เป็นศัพท์สำหรับนักวิชาการ เพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันว่าเป็นศาสตร์
อย่างไรกัน ซึ่งศาสตร์ในปัจจุบันได้แบ่งออกเป็น 3 หมวดใหญ่ ๆ คือ

1. มนุษยศาสตร์
2. สังคมศาสตร์
3. วิทยาศาสตร์

มนุษยศาสตร์ เป็นวิชาที่ศึกษาเรื่องราวของมนุษย์ การพัฒนาการมนุษย์ ส่งเสริม
วัฒนธรรมเป็นศาสตร์ที่เก่าแก่มีมานาน ได้แก่ ภาษา วรรณคดี ปรัชญา ศาสนา เป็นต้น

สังคมศาสตร์ เป็นวิชาที่ศึกษาถึงสังคมมนุษย์ เป็นวิชาที่นำเอาวิชาการทางวิทยาศาสตร์
หรือการศึกษาสังคมมนุษย์ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ เพื่อพัฒนาชีวิตในทางสังคมของมนุษย์ เช่น สังคมวิทยา
เศรษฐศาสตร์ มานุษยวิทยา จิตวิทยาสังคม บางครั้งรวมเอาภูมิศาสตร์ อาชีววิทยา บางครั้งก็
เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และอื่น ๆ ซึ่งยังแบ่งไม่ลงตัว อาจมีการนำเอาศึกษาศาสตร์รวมเข้าไปด้วย
สังคมศาสตร์นี้ได้ใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ จึงทำให้หมวดนี้เด่นชัดขึ้น

วิทยาศาสตร์ เป็นการศึกษาเรื่องความรู้เรื่องธรรมชาติ ปรัชญาการณต่าง ๆ ฟิสิกส์ เคมี
ชีววิทยา และอื่น ๆ ต่อมาก็ขยายเป็นวิทยาศาสตร์ประยุกต์ รวมถึงเทคโนโลยีต่าง ๆ ด้วย

ในปัจจุบันนี้หมวดที่เด่นชัดที่สุดได้รับการเชิดชูมากที่สุดก็คือ หมวดวิทยาศาสตร์ ซึ่งมี
บทบาทสำคัญในการสร้างสังคม ในปัจจุบันมีความน่าเชื่อถือเพราะเป็นศาสตร์แห่งเหตุและผล เป็นเหตุ
ให้เกิดการดูถูกวิชาเก่า ๆ เช่น มนุษยศาสตร์ ทำให้ฐานะของมนุษยศาสตร์ต่ำลงมาก วิทยาศาสตร์ดู
เป็นพระเอกในการสร้างสรรค์ในปัจจุบัน เนื่องจากให้ความสำคัญกับวิทยาศาสตร์มาก เทียบได้ว่าเป็น
“ยุคทองวิทยาศาสตร์” เป็นเหตุให้เกิดวิชาใหม่ ๆ ต่าง ๆ ด้วยกัน

มนุษยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่เกิดก่อนวิทยาศาสตร์ และสังคมศาสตร์ก็เกิดตามมาเป็นหมวด
ที่สามล่าสุดวิทยาศาสตร์เป็นตัวความรู้มีเหตุผลอย่างไร? เมื่อนำเอาสิ่งเหล่านั้นมาสร้างสรรค์เป็นเทคโนโลยี
ปัจจุบันคนเราส่วนใหญ่ยังไม่รู้ว่าอะไรคือวิทยาศาสตร์ อะไรคือเทคโนโลยี

วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ คือ ความเชื่อถือในเหตุผล เป็นวัฒนธรรมทางปัญญา เชื่อในสิ่งที่
ถูกต้อง ส่วนเทคโนโลยีก็คือ เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ รวมถึงไมโครโฟนที่พูดอยู่ในขณะนี้ด้วย
ชาวบ้านยังแยกไม่ถูกระหว่างเทคโนโลยีกับวิทยาศาสตร์ บางทีการเข้าใจสลับกัน การที่มี TV,
Radio ฯลฯ ทำให้เป็นวัฒนธรรมทางเทคโนโลยีในสังคมไทย ซึ่งจะหนักไปทางวัฒนธรรมเทคโนโลยี
มากกว่าผู้ที่ชอบแสวงหาความจริง ชอบพิสูจน์ ใฝ่หาความรู้ จะเรียกว่าเป็นวัฒนธรรมทางวิทยาศาสตร์

เทคโนโลยีเป็นตัวแสดงบทบาทให้วิทยาศาสตร์มีผลปรากฏขึ้นมาในสังคมมนุษย์ การนำ
มาใช้จะนำมาใช้ในรูปแบบเทคโนโลยี มีความตื่นตัวในการคิดค้นระเบิดนิวเคลียร์รวมเรียกว่าอาวุธนิวเคลียร์

การสื่อสารคมนาคมสะดวกสบาย วิทยาศาสตร์เป็นตัวขัดทุกสิ่งทุกอย่าง ขัดกับความเป็นจริง ในเรื่องของศีลธรรมนั้น ทางฝรั่งจะตัดออกไปเลย จะไม่คิดถึงเรื่องนี้ เพราะถือว่าไม่เป็นวิทยาศาสตร์ แต่เป็นสิ่งที่มนุษย์คิดค้นขึ้นมาเอง สังคมนั้นว่าดี สังคมนั้นว่าไม่ดี ทำให้เกิดการเสียสถานะไป เพราะการเกิดขึ้นของวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีกลายเป็นพระเอก แต่ถึงปัจจุบันก็เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ผู้คนที่มีความคิดสร้างสรรค์ทางวิทยาศาสตร์ เริ่มสงสัยในคุณค่าของสิ่งเหล่านี้ ปัญหาต่าง ๆ นั้น เกิดจากวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จนมีการมองไปข้างหน้าว่า โลกไม่มีอะไรมั่นคงแน่นอน สิ่งมีโทษก็เกิดจากสิ่งที่เรียกว่าวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทั้งนั้น ไม่ต้องพูดถึงอาวุธนิวเคลียร์ หิงลงไปแล้วสามารถทำลายโลก 100 โลกหมดได้ หรือทำลายได้ 100 ครั้ง นี่คือพิษร้าย แต่พิษร้ายในแง่นี้ไม่ต้องพูดถึง แต่พิษร้ายที่มองไม่เห็นแอบแฝงระยะยาว ก็คือขณะนี้กำลังประสบปัญหาเรื่องสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม มลภาวะหรือภาวะแวดล้อมเสีย ประเทศที่พัฒนาแล้วจะตระหนักถึงมาก และมีมากด้วย หากมนุษย์ยังคงเดินไปในทิศทางนี้ต่อไปในทางความคิดที่สร้างสรรค์ทางวิทยาศาสตร์ เพราะฉะนั้น วิทยาศาสตร์จึงเป็นตัวทำลายโลก ส่วนหนึ่งเริ่มหันมาต่อต้านวิทยาศาสตร์-เทคโนโลยี เช่น ในสหรัฐอเมริกา รวมความว่าแนวโน้มปัจจุบันเริ่มเปลี่ยนไปในประเทศพัฒนาแล้วก่อน เพราะพวกนี้เวลาเห็นโทษก็เห็นก่อน และประเทศเราก็กังมีการตื่นเต้นแบบไม่รู้ตัวถึงผลภัยร้ายแรงที่ตามมา

อย่างไรก็ตามขอตั้งข้อสังเกต การที่จะไปเที่ยวแยกฝ่ายโน้นฝ่ายนี้ ศาสตร์ต่าง ๆ นั้น เป็นเรื่องไม่ถูกต้องเนื่องจากเป็นแนวความคิดที่เกิดขึ้นจากยุควิทยาศาสตร์เป็นแนวคิดที่ชอบแยกอะไร หรือ “ลัทธิแบ่งซอย” หรือ แยกส่วน ซึ่งครอบงำความคิดมนุษย์มานาน ซึ่งเกิดจากความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี พวกที่ชอบแบ่งซอยอะไรเป็นส่วน ๆ เรียกว่า reductionism เช่น การแบ่งเป็นสาขาวิชาต่าง ๆ ลึกลงไปพอเป็นวิชาการ เขาเรียกว่า Specialization จะชำนาญพิเศษเฉพาะทาง อย่างการศึกษาระบบวิทยาศาสตร์ก็แบ่งเป็นด้าน ๆ แพทย์ วิทยาศาสตร์ประยุกต์ จนกระทั่งปัจจุบัน แยกศึกษากันเป็นส่วน ๆ หมอต้องเป็นหมอเฉพาะโรค เฉพาะอย่าง ทางเดินหายใจ ดับ ไต ใส พุง เท่านั้นไม่พอ ต่อมาแยกเป็น หู คอ จมูก แยกลงไปเรื่อย ๆ จนเมื่อเวลาคนไข้ไปโรงพยาบาลหาหมอทีละคน หมอมาดูไม่เกี่ยวกับฉัน ฉันไป เรียกหมอคคนใหม่มา หมอคนนั้นก็มาดูเฉพาะที่ตนชำนาญเสร็จแล้วไม่เกี่ยวฉันไป วิธีนี้ก็ดีไปอย่าง ทำให้มีผู้เชี่ยวชาญเฉพาะอย่าง เฉพาะทาง เวลาเอาเข้าจริง ปัจจุบันมองเห็นโทษ บางทีการทำงานของร่างกายนั้น ทำด้วยความสัมพันธ์ร่วมกันโยงกัน ที่นี้พอไปแยกกันปัญหาส่วนรวมที่เกิดจากระบบแปรปรวนมองไม่เห็น เพราะไปศึกษาเฉพาะแง่ เฉพาะด้าน วงการแพทย์เกิดทะเลาะกันทีเดียวกัน ยิ่งร้ายไปกว่านั้นคือ มองคนไม่เป็นคนแล้ว มองคนเป็นชิ้นส่วน มองคนเป็นหู จมูก ฯลฯ เราไม่ได้ปฏิบัติกับคนอย่างคน แต่ปฏิบัติกับคนอย่างวัตถุ อะไรอย่างหนึ่ง นี่ก็เป็นปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาทางเทคโนโลยี

ย้อนกลับมาในประเด็นการแบ่งแยกวิทยาศาสตร์ ความจริงแยกกันอย่างแท้จริงไม่ได้เป็นระบบแห่งเหตุปัจจัย ทุกสิ่งทุกอย่างต้องโยงกันและกันหมด เหมือนกับร่างกายคนเรา ชีวิตของเราประกอบด้วยกายและใจ กายกับใจมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน จิตใจไม่สบายก่อให้เกิดโรคทางกายขึ้นมาอีก เช่น โรคกระเพาะอาหาร แม้แต่โรคหัวใจ บางทีมันก็มาจากโรคทางจิตใจ เพราะฉะนั้นกายกับใจจึงสัมพันธ์กันเป็นตัวอย่างที่พรรณนาที่ไม่มีที่สิ้นสุด

แล้วหันมาเรื่องวิชาการ ความจริงที่สุดจะแยกต่างหากจากกันไม่ได้ เราควรรู้ความมุ่งหมายว่าเราแยกเพื่ออะไร จะแยกศึกษาเพื่อการศึกษาได้ชัด แต่ใช้ปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่มนุษย์นี้วิชาแต่ละสาขาจะต้องมาโยงกันอีกครั้ง แต่คนเราแยกแล้วลืมไปเลย แยกแล้วเพลิน เพราะฉะนั้นปัญหาเลยไม่สำเร็จ เลยไปจบที่เฉพาะตนเองถนัดเท่านั้น ที่บอกว่าโลกนี้เจริญด้วยวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์ทำให้เจริญนี้ มันจะเกิดภัยพิบาศกัเพราะวิทยาศาสตร์ ก็ว่ากันไปแล้วเป็นการมองอย่างผิวเผิน ความจริงแล้วศาสตร์ทั้งสาม มีส่วนด้วยกันทั้งนั้น แยกแยกกันให้ถูกว่ามันเป็นอย่างไร เราจะมองเฉพาะด้านที่ปรากฏแต่เพียงวัตถุโลกที่ผ่านมานั้น เป็นตัวปัจจัยในการพัฒนา ผลทำให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจชัดเจน และเป็นเป้าหมายสำคัญซึ่งอยู่ในสาขาเศรษฐศาสตร์ หมวดสังคมศาสตร์ กลายเป็นว่าตัวเป้าหมายการพัฒนาด้วยวิทยาศาสตร์-เทคโนโลยี มันมาอยู่ที่สังคมศาสตร์ จะพูดในทางหนึ่งก็ได้ว่าการที่เศรษฐกิจพัฒนาเจริญขึ้นมากนี้เพราะอาศัยวิทยาศาสตร์ หรือจะมองกลับกันว่าใครจะถูก?

มองไปในอดีต การพัฒนาเศรษฐกิจสำเร็จ ตัวการสำคัญที่ปรากฏคือ การพัฒนาอุตสาหกรรมต้องอาศัยการพัฒนาเทคโนโลยี เทคโนโลยีพัฒนามาได้ โดยอาศัยการพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์ด้วย หากมองกลับกันก็จะเป็นอีกอย่างหนึ่ง ถ้ามองในแนวสังคมศาสตร์ เทคโนโลยีก็จะเป็นฝ่ายรับใช้ เป็นเครื่องมือ เป้าหมายอยู่ที่ความเจริญพัฒนาพร้อมทางเศรษฐกิจต่างหาก หากมองลงไปอีก ระบบการเมือง ระบบสังคม เป็นส่วนสำคัญในการช่วยเหลือ คือระบบเศรษฐกิจ สังคมการเมือง ต้องโยงสัมพันธ์กัน การพัฒนาเศรษฐกิจนั้น จะต้องขึ้นอยู่กับการใฝ่ปรารถนาในใจของมนุษย์ว่าเราเข้าใจต่อโลกและชีวิตอย่างไร พอสืบไปจริง ๆ แล้ว จะเห็นว่า รากฐานมันอยู่ที่มนุษยศาสตร์ ทำไมเราจึงพัฒนาเศรษฐกิจในแนวนี้ ทำไม USSR พัฒนาไปแนวหนึ่ง ทำไมฝ่ายเสรีประชาธิปไตยพัฒนาไปอีกแนวหนึ่งเพราะมันมีปรัชญาพื้นฐาน ปรัชยานี้อยู่ในมนุษยศาสตร์ ที่จริงแล้วมาจากมนุษยศาสตร์ทั้งหมดเลย ที่คือความเข้าใจโลกและชีวิตที่จะเอาอย่างไร

ลัทธิเศรษฐกิจ ระบบเศรษฐกิจ จะเปลี่ยนไป สิ่งเหล่านี้ไม่มีทางจะแยกกันได้ กลายเป็นว่ามนุษยศาสตร์เป็นตัวต้นตอที่สำคัญที่สุดของทั้งหมด ตัวอย่างที่เห็นได้ง่าย ๆ การพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ในโลกตะวันตกที่เจริญขึ้นมาได้ด้วยแนวความคิดที่มีเป้าหมายสำคัญ การพิชิตหรือเอาชนะธรรมชาติ เป็นหัวใจของการพัฒนาวิทยาศาสตร์ มีความภูมิใจเป็นเวลาหลายร้อยพันปี ที่จะพิชิตเอาชนะธรรมชาติ ทำให้แสวงหาความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติเพื่อเอาชนะมัน และเพื่อจัดการตามชอบใจในอดีตมนุษยดกอยู่ได้ธรรมชาติ เราต้องปรับตัวตามกระแสธรรมชาติ เอาชนะได้ก็จะเป็นสุขของมนุษย์แต่ความจริงแล้ว เราจะต้องรู้ และจัดการธรรมชาติกันอย่างถูกวิธี ก็จะประสบกับความสำเร็จทุกอย่างเลย เป้าหมายสำคัญในอารยธรรมตะวันตกที่ผ่านมาคือ การพิชิตธรรมชาติ ทำให้สามารถพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้มากกว่าทางตะวันออก เขาภูมิใจและประสบความสำเร็จมาปัจจุบันเริ่มเกิดแนวคิดใหม่ ในแนวความคิดที่พิชิตธรรมชาติ เริ่มถูกสงสัยว่ามันผิด ว่ามันเป็น การร้ายที่ว่าเราไปเบียดเบียนธรรมชาติ คำนึงว่าเป็นผลเสียกับมนุษย์ ว่าต้องการที่จะวิเคราะห์ตอนนี้คืออะไร ความเจริญ ด้านเทคโนโลยีมาจากแนวความคิดที่จะพิชิตธรรมชาติ แนวความคิดนี้มาจากปรัชญาสมัยกรีก มีมาตลอดเราสามารถสืบสาวได้ตั้งแต่ อริสโตเติล ไปเอาหลักฐานมาจะเห็นได้ว่ามองในแง่ที่จะพิชิตธรรมชาติทั้งนั้น มีการยกตัวอย่างวาหะของบุคคล ผู้ที่มีชื่อเสียงต่าง ๆ มาหมด ท่านเหล่านี้มีแนวความคิดที่จะพิชิตธรรมชาติ บางท่านพูดอย่างหนักว่า ต่อไปมนุษย์จะใช้วิทยาศาสตร์

ในการจะทำ จะจัดการกับธรรมชาติให้เหมือนกับว่าธรรมชาตินั้นเป็นดินเหนียวอยู่ในกำปั้นมือของเรา จะปั้นแต่งเป็นรูปอะไรก็ได้ ถึงขนาดนั้น นี่คือแนวความคิดของตะวันตก หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะจัดการกับธรรมชาติ ได้ตามชอบใจ หากมองไปอีกความหมายที่ว่า วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ แท้จริง ๆ ไม่ใช่ วิทยาศาสตร์กลับเป็นสิ่งที่ไม่บริสุทธิ์ไม่ได้เกิดจากเจตนาบริสุทธิ์ ก็คือความไม่รู้ความจริงแต่เบื้องหลัง ประกอบมากับความไม่รู้ความจริงอันหนึ่งก็คืออันนี้ คือคิดที่จะพิชิตธรรมชาติ วิทยาศาสตร์ถูกกำหนด ด้วยวิธีของอุตสาหกรรมเป็นต้น วิทยาศาสตร์เจริญขึ้นมาเพื่อรับใช้อุตสาหกรรม ไม่ได้เจริญขึ้นมาด้วยความไม่รู้ธรรมชาติอย่างบริสุทธิ์ แต่จะมีวิธีที่กำหนดคือวิทยาศาสตร์ทางไหนจะเจริญ อันไหนเป็นตัวกำหนด เป็นความต้องการทางเศรษฐกิจทำให้วิทยาศาสตร์เอียงไป ไป ๆ มา ๆ แล้ว มันก็ขึ้นอยู่กับจิตใจของมนุษย์ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการจึงเจริญไปจุดใดจุดหนึ่งเท่านั้น ในที่สุดแล้วอย่าได้ไปโทษกันเลย เพราะศาสตร์ทั้งสามสาขานี้ไม่สามารถแยกจากกันได้ จริง ๆ มันมีความเชื่อมโยงกันอยู่

การมองโลกอย่าง objective คือมองตามสภาวะที่เป็นจริงของมันมิใช่มองตามสายตาของเรา ไม่ใช่ Subjective นักวิทยาศาสตร์ก็เริ่มสงสัยแล้วว่ามันไม่เป็นจริงอย่างนั้น แต่เป็นการมอง เพราะตามใจของเราต้องการมากกว่า แม้แต่ตนเองก็ไม่รู้สึก ความเป็นไปของโลกทั้งด้านร้ายด้านเลือนี่ จะไปโทษว่าเป็นความผิดของศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่งไม่ได้ ความจริงแล้วมันเป็นบทบาทร่วมกันที่มีความสัมพันธ์โยงใย ส่วนไหนจะแสดงออก ส่วนไหนจะอยู่เบื้องหลังชักใยอีกเรื่องหนึ่ง ความเจริญด้านมนุษย์และสังคมแทบจะหยุดชะงัก ในแง่ของความเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานมันคล้ายว่าแนวความคิด วิทยาศาสตร์เป็นตัวกำหนดทิศทางการคิด การมองโลกตายตัวไปเลย หมายความว่าอย่างที่ว่าแนวความคิดพิชิตธรรมชาติเป็นแนวความคิด เป็นตัวสร้างสรรค์วิทยาศาสตร์ขึ้นมา มันก็เลยครองความคิดมนุษย์เรื่อยมา ที่นี้ความคิดนี้เป็นตัวยืนแล้ว สังคมศาสตร์ก็เริ่มเอาแนวความคิดวิทยาศาสตร์มาด้วยความเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานของมนุษย์และสังคมแทบหยุดชะงักลงเนื่องจากความเจริญทางวิทยาศาสตร์ ผลรวมที่ออกมากระแสด้านความเป็นไปในช่วงอย่างน้อย 2 ศตวรรษไม่มีการเปลี่ยนแปลง สังคมศาสตร์สมัยใหม่ก็เพิ่งเริ่มเกิดเมื่อ 2 ศตวรรษ เราควรจะมองให้เห็นความสัมพันธ์ทั่วโลกทุกด้าน ระบบการอยู่ด้วยดีของมนุษย์นั้นต้องมองให้ครบ 3 ด้าน คือ

1. ชีวิตจิตใจ ได้แก่ ความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ เราก็กยกให้เป็นด้านของมนุษยศาสตร์
2. การอยู่ร่วมกัน ได้แก่ การอยู่ร่วมในสังคม การเป็นสมาชิกในหมู่มนุษย์ยกให้เป็นด้านสังคมศาสตร์
3. เรื่องความรู้ทางธรรมชาติ แนวความคิดทางวิทยาศาสตร์

ต่อไปนี้ ศาสตร์ต่าง ๆ จะมาขัดทอดกันไม่ได้ จะต้องประสานร่วมกันอย่างตระหนักรู้ตัวต่อไปนี้ก็จะต้องเปลี่ยนเป็นการประสานอย่างตระหนัก รู้ตัวในศาสตร์ที่ 3 การเรียนรู้เรื่องธรรมชาติ จะต้องมองความสัมพันธ์ของตนเองกับธรรมชาติด้วย คำว่า Nature ในทางตะวันตกนั้น จะมองหมายถึงสิ่งข้างนอกไม่ใช่ตนเอง แต่ในปัจจุบันจะเริ่มเปลี่ยนแปลงมองใหม่ แล้วก็สอนให้มองคนเป็นส่วนหนึ่งในธรรมชาติ แล้วบางทีก็พูดต่อไปว่า เริ่มคิดให้มีสันติภาพกับธรรมชาติด้วย มิใช่คิดเอาเปรียบธรรมชาติ ทำให้มนุษย์ต้องมองแบบใหม่เกิดขึ้นเพื่อจะอยู่ร่วมกับมันได้ดีจนกระทั่งว่าเกิดวิชา "จริยธรรมสิ่งแวดล้อม" เป็นจริยธรรมแบบใหม่

เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2533 องค์การยูเนสโก ในสหประชาชาติ ได้ประกาศทศวรรษโลก แห่งการพัฒนาแบบใหม่ครั้งแรก ไทยเริ่มใช้คำว่า วัฒนา มาเมื่อปี 2502-2503 เริ่มเปลี่ยนเป็น พัฒนาในเวลานั้น ก็ได้ตั้งกระทรวง ทบวง กรม ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาขึ้น มีกระทรวงใหม่กระทรวง หนึ่ง กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ แต่บัดนี้ยุบไปแล้ว แต่ยังมีหลายกรมที่เหลืออยู่เช่น กรมการพัฒนา ชุมชน ฯลฯ ทำให้เกิดแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติขึ้น แต่ก่อนไม่มีคำว่าสังคม และเริ่มมีคำว่าสังคม ขึ้นในเวลาต่อมา รวมเป็นพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในปี 1960-1970 สหประชาชาติได้ ประกาศให้เป็นปีทศวรรษแห่งการพัฒนา (Development Decade) ทำให้ไทยเข้ายุคการพัฒนาไปด้วย ปี 2533 นี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงขึ้น ปี 2533-2543 เป็นทศวรรษแห่งการพัฒนา แต่เดิมคำหนึ่งเข้ามา เป็นที่น่าสังเกต คือวัฒนธรรมเขาใช้คำว่า Decade of Cultural Development ทศวรรษโลกแห่งการ พัฒนาเชิงวัฒนธรรม ในปีปัจจุบันก็ยังไม่มีหมดปีทศวรรษโลกแห่งการพัฒนา ซึ่งควรจะพัฒนาจิตใจและ วัตถุควบคู่กัน

หันกลับไปดูยุคกรีก วิชาการสมัยนั้นยังไม่ได้แบ่งเป็น มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สมัยนั้นจะเรียกชื่อวิชาศิลปศาสตร์ ในยุคกรีกมีอยู่ 7 อย่างได้แก่ ไวยากรณ์ วรรณคดี วาทยศิลป์ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ดนตรี ดาราศาสตร์ ก็ยังมีกฎหมายเข้ามาด้วยเป็นวิชาเสรีชน เป็น วิชาที่ใช้แรงงานสมองอิสระเสรี และพัฒนาจิตใจด้วย คือศึกษาพัฒนาความเป็นมนุษย์ ต่อมา วิทยาศาสตร์ได้เจริญ ได้มีการแยกสาขาวิชาออกมา จุดเริ่มต้นมาจากความค่อยเป็นค่อยไป มนุษย์ ศาสตร์ก็เริ่มสูญเสียด้านะไป คนก็เริ่มหันไปชมวิทยาศาสตร์ว่าเป็นตัวทำให้ความสุขสมบูรณ์พร้อม มีทุกสิ่งทุกอย่าง ที่บอกว่าสังคมศาสตร์เป็นน้องใหม่ที่สุุดอย่างไร?

การเมืองการปกครองมีมาในสมัยก่อนแต่เขาไม่เรียกสังคมศาสตร์ เพราะเขาบอกว่า ไม่ได้ศึกษาด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ เราเริ่มใช้สังคมศาสตร์เมื่อเริ่มใช้วิทยาศาสตร์เข้าไปศึกษาสังคม ในที่สุดมนุษย์ก็เลยเจริญมาโดยไม่รู้ตัว มนุษย์เป็นตัวกำหนดบทบาท ทิศทางของวิทยาศาสตร์ ที่แท้จริงแล้ววิทยาศาสตร์พัฒนาขึ้นมาเพื่อสนองรับใช้สังคมศาสตร์เช่นเรื่องเศรษฐกิจเป็นต้น การเกิดวิทยา- ศาสตร์ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวิชาการต่าง ๆ ทำให้ความเป็นอยู่ของคนเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ ต่าง ๆ เมื่อก่อนอยู่แต่ไร่ นา สวน อยู่กับบ้านของตนเอง ต่อมาเมื่อมีโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้คนเริ่ม เข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น วิถีชีวิตเปลี่ยนไป เกิดการเปลี่ยนแปลงในโลกตะวันตก เรียกว่า การปฏิวัติอุตสาหกรรม ชีวิตคนเริ่มเปลี่ยนแปลง ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ความสัมพันธ์ใน ครอบครัวเริ่มเปลี่ยนแปลงไปหมด การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองก็เกิดขึ้นด้วย เพราะฉะนั้นการ เปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ประชาธิปไตยเฟื่องฟู ตามมา จะมองเห็นได้ว่า การปฏิวัติประชาธิปไตยก็เกิดใกล้ ๆ กันกับการปฏิวัติอุตสาหกรรม ต่อมาก็ เริ่มมีปัญหาแตกแยกทางการเมืองมากขึ้นเรื่อย ๆ

กลับไปสรุปอีกทีหนึ่งว่า อารยธรรมของมนุษยชาติที่เป็นมานี้ ยังเป็นไปตามตะวันตก ตะวันออกเจริญขึ้นมาด้วยทั้ง 3 ศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ปรากฏคุณค่าทางเทคโนโลยี เทคโนโลยีเป็น เครื่องมืออุตสาหกรรมนั้นก็ตั้งอยู่บนฐานระบบเศรษฐกิจ เศรษฐกิจจะเป็นอย่างไรก็ต้องอาศัยระบบ สังคมและระบบการเมืองรองรับ รวมถึงความเข้าใจในโลกและชีวิตมนุษย์ ดังนั้นศาสตร์ทั้งสาม จึงมี ความสำคัญซึ่งกันและกัน ปัจจุบันอยู่เบื้องหลังความเจริญในปัจจุบันก็เลยเป็นวิทยาศาสตร์ออกโรงเป็น

เทคโนโลยี ตัวเด่น คือ เทคโนโลยี ผลปรากฏคือ เศรษฐกิจ หรือ คนเจริญทางวัตถุ แนวคิดเบื้องหลังเป็นพวกลัทธิวัตถุนิยมเพราะฉะนั้นโลกที่ผ่านมาเป็นโลกที่ถูกครอบงำด้วยแนวคิดวัตถุนิยม

วัตถุนิยมแบ่งย่อยได้ 2 สาย คือ แบบคอมมิวนิสต์ และแบบทุนนิยม ใน 2 ขั้วที่ใคร ๆ ว่าต่างกันนั้น เขาก็วิเคราะห์ว่าอันนั้นเป็นอันเดียวกัน มีแนวความคิดกลายเป็นว่า ทั้ง 2 ระบบฐานความคิดอยู่ที่วัตถุนิยมเดียวกัน เหมือนกัน คือ เป็นแนวความคิดที่จะพิชิตธรรมชาติ จัดการกับธรรมชาติตามชอบใจทั้งสิ้น แม้แต่การศึกษา ก็พลอยจะเป็นในแนวนี้นี้ก็เป็นการตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจนี้ด้วย ทำให้การศึกษาเป็นการเตรียมตัวให้มนุษย์ไปทำงานทำ และเป็นการศึกษาแบบ Specialization แบบชำนาญพิเศษเฉพาะทางเห็นได้ชัด ทำให้แนวความคิดนี้ครอบงำ ถ้ามองในแง่ความสุข เราแทบจะพูดได้ว่า ความหมายของการศึกษาในปัจจุบันพัฒนาความสามารถที่จะแสวงหาสิ่งบำเรอความสุข เหตุที่ทำให้ยุ่งเหยิงก็เพราะเรามองอย่างไม่เข้าใจ ไม่ครบ ไม่รอบคอบ ในทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การมองแยกมนุษย์ออกจากธรรมชาตินั้นผิด ไม่มีมุมมองที่ใหม่ เริ่มมีการพัฒนาขึ้น เรามองความเจริญของศาสตร์เหล่านี้ แต่ความจริงแล้วลึกลงไปศาสตร์เหล่านี้ไม่ได้มีความอิสระในตัว เบื้องหลังความเจริญของวิทยาการทั้งหมดมันมีแนวความคิดที่แฝงเร้น เป็นตัวคุมกำหนดทิศทางของวิทยาการเหล่านี้อีกที เราเรียกได้ว่าเป็นสภาพจิตใจและแนวความคิด สภาพจิตใจและแนวความคิดเหล่านี้มันแฝงอยู่เบื้องหลังวิทยาการเหล่านั้นอีกทีหนึ่งเราต้องสืบดูให้เห็น ถ้าเราไม่เข้าใจอันนี้แล้ว เราจะเข้าใจมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ไม่ชัดเจน และเราจะแก้ปัญหาจากสิ่งเหล่านี้ได้ยาก ในโลกยุคที่ผ่านมา ที่บอกว่าเป็นยุคของการพัฒนาอุตสาหกรรม สรุปอีกทีแนวความคิดหนึ่งคือการมองความจริงสิ่งทั้งหลายแบบแยกส่วนซึ่งเวลานี้ฝรั่งยอมรับบอกกันทั่วไปแล้วว่ายุคที่ผ่านมาเป็นการมองโลกแบบแยกส่วนแบ่งซอย มองความจริงแบบ reduction แล้วก็ทำให้วิชาการเจริญแบบ Specialization เป็นเลิศเฉพาะสาขา เฉพาะทาง เวลานี้เขากำลังเปลี่ยนความคิด เขาจะเน้นมากกว่าจะต้องคิดแบบองค์รวม แล้วก็คิดเป็นระบบ คิดเป็น System และเดี๋ยวนี้ก็มีการคิดใหม่ในแนวนี้อีกสองคือ ความเจริญทางวิทยาศาสตร์เพราะวิทยาศาสตร์มองมนุษย์แยกออกจากธรรมชาติ ทำให้ธรรมชาติส่วนหนึ่งถูกมองข้ามไป โดยเฉพาะด้านจิตใจจะมองข้ามไปเลย เพราะฉะนั้นวิทยาศาสตร์มองโลกด้านวิทยาศาสตร์ด้านเดียว มองโลกในด้านวัตถุ เน้นด้านวัตถุ มองโลกในด้านวัตถุ เน้นด้านวัตถุ มองโลกชีวิตด้านเดียว ทำให้ขาดความสมบูรณ์ นอกจากสาขาวิชาจะไม่โยงกันในระหว่างสาขาระหว่างหมวดแล้วในแต่ละอย่างก็เกิดอาการแหงนขึ้น เช่น ในมนุษยศาสตร์เดิมจะมีเรื่องเกี่ยวกับชีวิตจิตใจ การพัฒนามนุษย์ ความเป็นมนุษย์ที่ดีอะไรต่าง ๆ เหล่านี้ พอเมื่อเราเกิดความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ขึ้นมา วิทยาศาสตร์ทำให้มองว่าสิ่งทั้งหลายต้องมีเหตุมีผลตามแบบวิทยาศาสตร์เกิดวิทยาศาสตร์มองในโลกของวัตถุ ฉะนั้นอะไรก็ไม่เป็นเหตุเป็นผลแบบนั้น เช่น เรื่องของความรู้สึกของจิตใจของมนุษย์ ความเชื่อของมนุษย์ที่เป็นมาถูกตัดออกไปเลย เพราะมนุษยศาสตร์มีแนวโน้มใฝ่จะอยากเด่น อยากมีมาตรฐาน อยากจะเป็นผู้แสดงความจริงอย่างวิทยาศาสตร์ด้วย พลอยหลงกับเขา ก็เลยโน้มไปทางที่จะต้องเป็นเรื่องเชื่อกือ ที่นี้ในตะวันตกมันไม่เหมือนกับตะวันออก ศาสนาของเขาเป็นศาสนาเกี่ยวกับเทพเจ้า เทพเจ้าเกี่ยวกับสิ่งที่อยู่เบื้องหลังธรรมชาติ สิ่งที่เราเชื่อที่พิสูจน์ไม่ได้ เพราะฉะนั้นมนุษย์ก็เลยมีการแยกอย่างหนึ่ง คือ เรื่องของมนุษย์เท่านั้นเทวดาไม่เกี่ยว มาถึงยุคหนึ่งมีการแยกอย่างนี้ด้วย ในด้านตะวันตกจะเรื่องของเทวดาเราก็ต้องเอาเรื่องเทวดาออกเหลือเรื่องมนุษย์อย่างเดียว

วิทยาการในมนุษยศาสตร์ขาดไปอย่างไร? มันแห่วงวินอย่างไร? ก็คือเวลาเราตัดเรื่อง เทวดาออกไปนั่นสิ่งที่ถูกคลุมไว้ แฝงไว้ในชื่อว่าเทวดา มันมีความจริงบางอย่างอยู่ด้วย เช่นเรื่องชีวิตจิตใจ คุณธรรม อะไรต่าง ๆ เหล่านี้ ซึ่งจะเป็นเรื่องของเทวดาหรือไม่อย่างไร ฝรั่งเขาอย่างนั้น แต่ที่นี้พอตัดตัดเทวดาออกไป สิ่งเหล่านี้ที่ถูกคลุมมาในทางเทวดามันก็เลยถูกตัดแยกออกไป มนุษย์ก็เลยไม่ศึกษาเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ วิชาการมนุษยศาสตร์ก็เลยแห่วงวิน ถ้ามันเป็นวิทยาการจากทาง ตะวันออกมันก็คงไม่แห่วง ไม่เอาเรื่องนี้ไปฝากไว้กับเรื่องเทพเจ้าหรือเทวดา ดังนั้นการแสวงหาความรู้ของมนุษย์ก็เลยไม่สมบูรณ์ก็เป็นการมองเป็นด้าน ๆ ไป

วิทยาการหลายสาขานั้นก็จัดไม่ลงไม่รู้ว่าจะอยู่สาขาไหน ทะเลาะกันจนกระทั่งปัจจุบันนี้ที่บอกว่าแบ่งศาสตร์ต่าง ๆ ออกเป็น 3 หมวด ไม่ใช่ว่าลงตัว เช่นประวัติศาสตร์ ก็ยังไม่รู้ว่าจะเข้าในหมวดไหน บางพวก บางสถาบันอยู่ในหมวดมนุษยศาสตร์ บางพวกเข้าสังคมศาสตร์ บางพวกก็เอาเข้าแต่แบ่งเป็นอีกอย่าง หรือศึกษาศาสตร์ ก็มีปัญหาเยอะ จิตวิทยาก็ยุ่งเหมือนกันว่าจะเอาอย่างไรกันแน่ ก็เป็นเรื่องของความรวนเรไม่แน่นอน ทางวิชาการเมื่อการมองทางวิชาการก็ยังไม่ชัดเจน การแก้ปัญหาของโลกที่แท้จริงมันจะสำเร็จด้วยดีได้อย่างไร เพราะฉะนั้นมนุษย์ในยุคที่ผ่านมามีความเจริญต่าง ๆ เหล่านี้มีความไม่มั่นใจ ไม่แน่ใจ มีความไม่ชัดเจนต่าง ๆ แฝงอยู่มากมาย อีกอันหนึ่งความคิดที่แฝงอยู่เบื้องหลังความเจริญของตะวันตกในยุคที่ผ่านมาก็คือ ตะวันตกไปตื่นในเรื่องของวิวัฒนาการ คือชีวิตมนุษย์ได้เกิดจากวิวัฒนาการเมื่อมีวิวัฒนาการด้านวิทยาศาสตร์ มองชีวิตด้านวัตถุ ร่างกาย คือมองในรูปธรรมว่ามีชีวิตมาอย่างไร พอเกิดทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ในทางสังคมก็เกิดมีทฤษฎีวิวัฒนาการด้วย ก็เอาวิวัฒนาการทางวิทยาศาสตร์มาใช้กับสังคมก็เกิดทฤษฎีในทางสังคมก็มองสังคมมนุษย์ว่าเป็นสังคมวิวัฒนาการ คือมองว่าสังคมมนุษย์จะเจริญยิ่งขึ้นไป ความเจริญแบบนี้เป็นความเจริญด้านสังคม คู่เคียงกับความเจริญก้าวหน้าและสมบูรณ์ เพราะฉะนั้นการแข่งขัน คือเป็นหัวใจของการสร้างสรรค์ความเจริญขึ้นมาของทางตะวันตก (Competition) ในการดิ้นรน มนุษย์ไฝหาอิสรภาพ (Freedom) เช่น หลุดพ้นจากการครอบงำของภัยธรรมชาติ เวลานี้ฝรั่งเริ่มมาศึกษา Freedom ของทางตะวันตกนั้นเป็นความหมายแบบที่ครอบงำผู้อื่น (Freedom to domination) หมายความว่า ธรรมชาติที่เคยครอบงำนั้น ต่อไปนี้เราจะเอาชนะมันและจะ dominate มัน ก็คือครอบงำได้ตามความชอบใจ การที่มนุษย์ไปสู่ Freedom นี้ มนุษย์จะมีความเจริญและก้าวหน้ายิ่งขึ้นแล้ว ความก้าวหน้าจะเป็นหัวใจของความเจริญของตะวันตก โดยมีความหวังว่าจะมีความสุขสมบูรณ์ เบื้องหลังของการแข่งขันของมนุษย์ของตะวันตก ก็คือเต็มไปด้วยการกดขี่บีบคั้น การขัดแย้งต่าง ๆ มากมาย

การบีบคั้นจากภัยธรรมชาติ ก็คือ ถูกครอบงำ เช่น ขาดแคลนอาหาร หนาวเย็น ต่อมาในสมัยกลางในยุโรป มนุษย์ถูกบีบคั้นในทางปัญญา จะสงสัยในเรื่องของศาสนาไม่ได้ สงสัยว่าพระเจ้ามีหรือไม่มีไม่ได้ ถ้าสงสัยจะถูกจับขึ้นศาลไต่สวน หรือแม้แต่โลกแบน โลกกลม มีความเชื่อว่าโลกเป็นศูนย์กลางของจักรวาล โดยมีกาลิเลโอ แย้งขึ้นมาจึงถูกนำตัวขึ้นศาล และถูกไต่สวนจะลงโทษ แต่กาลิเลโอ กล้าและยอมรับสารภาพผิดจึงพ้นโทษ แต่คนที่สงสัยในเรื่องศาสนา จะถูกจับเผาทั้งเป็นจำนวนมาก เช่นในสเปนจะถูกฆ่ามาก โดยให้กินยาพิษ เผาทั้งเป็น เพราะฉะนั้นในยุคนี้จะถูกบีบคั้น บังคับทางปัญญามาก บีบมากก็ยิ่งดิ้นมาก ก็มีการตั้งกลุ่มแสวงหาความรู้ความเจริญต่าง ๆ เกิดภาวะ

การสังคมนิยมของฝรั่งในการไถ่รู้ ต่อมาก็มีการดิ้นรนต่อสู้มาเรื่อย ๆ ทำสงครามกันอย่างรุนแรง การบีบคั้นมีมาก แม้กระทั่ง USA สร้างประเทศขึ้นมาส่วนหนึ่งนั่นก็คือ คนที่หนีภัยสงครามจากยุโรป เช่น ตะวันออกหนีไปตายเอาดาบหน้า เพราะฉะนั้นการดิ้นรนนี้เป็นวิถีชีวิต วัฒนธรรม เป็นประวัติศาสตร์ของตะวันตกมาเป็นอย่างมาก จนกลายเป็นสภาพจิตที่เรียกว่าดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดสู่การแสวงหา (Progress) มีระบบการแข่งขันเป็นสิ่งสำคัญ สภาพจิตอีกอย่างที่เกิดขึ้นคือ ความคิดสภาพจิตที่ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด สภาพจิตแบบฝ่าพรมแดน (Frontiers mentality) ถือว่าเป็นแนวคิดที่ทำให้ตะวันตกเจริญก้าวหน้าโดยไปสัมพันธ์กับความเจริญ (Progress) นั้นด้วย

ชาติตะวันตกจึงมองว่าชาติตนนั้นเป็นแบบอย่างของสังคมอื่น ๆ มีผลจากแนวความคิดนี้ คือ การศึกษาเรื่องสังคมวิทยา สังคมศาสตร์ก็จะมีพื้นฐานอันนี้อยู่ด้วยเป็นเบื้องหลัง ทำให้มีการขยายบุกเบิกพรมแดนออกไป ไปเอาทรัพยากรหรือไปใช้ให้เป็นประโยชน์ ทำให้เกิดลัทธิล่าอาณานิคมมาจากแนวความคิดอันนี้ แล้วก็พยายามจะพาความเจริญไปให้โดยคิดถึงว่า มนุษย์อื่นป่าเถื่อน ถือว่าตนเองเป็นผู้เจริญโดยจะเข้าไปจัดการปกครอง ไปเปลี่ยนศาสนา (Conversion) ให้เจริญขึ้นมา นี่ก็เป็นที่มาของความเจริญทางวัฒนธรรมทางตะวันตก แม้แต่ลัทธิการล่าอาณานิคมก็เจริญมาแบบนี้ ก็เป็นความเจริญทางด้านวัตถุความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ (Economic growth) แต่ก่อนจะฝากความหวังในความสุขสมบูรณ์ของโลกมนุษย์ไว้กับแผนการของสวรรค์คือ แล้วแต่เทพเจ้าจะกำหนดให้เป็นไป แต่พอวิทยาศาสตร์เกิดขึ้น ก็เปลี่ยนใหม่ เป็นความหมายในความสุขสมบูรณ์ของโลกมนุษย์อยู่ที่การสร้างสรรคความเจริญด้วยสติปัญญาของมนุษย์เอง แล้วมนุษย์จะสามารถสร้างความสุขสมบูรณ์นั้นได้สำเร็จในโลกนี้เอง ในโลกปัจจุบันไม่ต้องมองไปที่โลกหน้า นี่คือการเชื่อที่อยู่เบื้องหลังความเจริญของชาติตะวันตกในยุคสมัยใหม่เป็นตัวกำหนดแม้แต่ความเจริญของวิทยาการทั้งหลายถ้าจะเข้าในฐานะต้องเข้าใจในสภาพจิตของตะวันตกด้วยมิฉะนั้นจะมองวิทยาการตะวันตกไม่ออก สภาพจิตแบบนี้ต่อมา ก็มาเด่นที่อเมริกาอเมริกาก็เป็นประเทศใหม่ที่เกิดจากการสืบต่อจากยุโรปอีกทีหนึ่งจนกระทั่งมาสู่ยุคปัจจุบัน เรียกได้ว่า ‘ศตวรรษอเมริกา’ ในเรื่องของความเสื่อมของอเมริกา ตอนนี้มีหนังสือประเภทนี้มากว่าศตวรรษอเมริกากำลังสิ้นสุดลง สภาพจิตหรือแนวคิดเบื้องหลังการสร้างสรรคความเจริญนี้คืออะไร ศัพท์ของอเมริกัน เช่น American Dream ฝันของอเมริกันก็จะเป็นเบื้องหลังความเจริญของเขาศัพท์ต่าง ๆ เหล่านี้อยู่เบื้องหลังสังคมอเมริกัน ที่เป็นตัวปัจจัยปรุงแต่งสังคมของเขา

ความคิดแบบ Frontiers mentality ได้เฟื่องฟูขึ้นมาขยายตัวเบ่งบานเต็มที่เพราะอะไร เพราะเป็นดินแดนที่ใหม่ และเป็นดินแดนที่กว้างขวาง ในด้านกายภาพ จะทำให้เขาบุกฝ่าได้มากมาย เขาก็มีคำในสมัยโบราณของฝรั่งที่เรียกว่า ‘โก เวส ยังแมน’ เจ้าหนุ่มจะไปตะวันตก’ เขาก็มีคำนี้ตลอดเวลาและก็มีอีกคำที่หมายความว่า ‘ไปเจริญเติบโตหรือทำให้มันเจริญขึ้นมา การบุกฝ่าพรมแดนในการสร้างสรรค์สังคมวัฒนธรรมใหม่ ๆ ด้วยต่อมาก็หมายถึง การบุกฝ่าไปในอวกาศ ฝ่าพรมแดนแห่งความรู้, ธรรมชาติ ถ้าสังเกตตอนที่พัฒนายาคอวกาศจะมีคำนี้ใช้ด้วย คำว่า Frontiers mentality เป็นศัพท์สำคัญในวิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรม ของฝรั่งอันหนึ่ง แล้วก็มาพัฒนาเต็มที่ในยุคของอเมริกา

แนวความคิดอีกอย่างหนึ่งคือปัจเจกนิยม หรือ Individualism เขาถือว่าแต่ละคนแสวงหาผลประโยชน์ได้เต็มที่แล้ว สังคมเมื่อ 2 ศตวรรษ แต่บัดนี้กำลังเปลี่ยนไป สงสัยว่าความคิดนี้ไม่ถูก

คำว่า Competitive จะพบมากมายในตำราฝรั่งเขาถือว่าถ้ามีตัวนี้ทำให้สังคมของเขาเจริญได้ เวลาที่เขาวิเคราะห์ในแง่หนึ่งว่าตัวนี้กำลังเสื่อมเพราะฉะนั้นเขาต้องทำให้มีตัวนี้ให้ได้ความพร้อมความสามารถ ความเก่ง ในการแข่งขันอะไรต่าง ๆ เหล่านี้เป็นหัวใจของการสร้างสรรค์ความเจริญ แล้วก็ป็นชนชาติที่ถือว่า เป็นชนชาติที่มีอิสระเสรีภาพมากที่สุด สังคมอเมริกันก็มีความภูมิใจที่มี Liberty ที่มี Freedom เป็นชนชาติตัวอย่างก็มี American Dream ผันอเมริกันคือ มีความฝันอันหนึ่งว่าจะเจริญพร้อมพร้อม บริบูรณ์ต่าง ๆ ตัวอย่างผันอเมริกันเขาบอกว่าวิถีชีวิตมันมีแต่ดีขึ้น ๆ เรื่อยไป แล้วก็บุคคลแต่ละคนที่ได้รับความพึงพอใจอย่างมากขึ้น ๆ ไม่มีที่สิ้นสุด คือโลกนี้เป็นโลกที่แสนสุขสำราญบันเทิง ไม่มีที่สิ้นสุด ตอนนี้ American Dream ถูกทำลายแล้ว มีหนังสือเกี่ยวกับธรรมชาติแวดล้อมบอกว่า ถ้าจะใช้ชาติต่าง ๆ บรรลุ American Dream แล้ว โลกนี้จะกลายเป็นโลกร้างเสียก่อน ก็จะกลายเป็นโลกทะเลทรายไม่มีทางสำเร็จ อีกอันหนึ่ง คติของอเมริกันที่ภาคภูมิใจก็คือ คติ Mixing-pot คือประเทศที่มีชนหลายชาติผสมกันเป็นวัฒนธรรมเดียวกัน เวลาที่คตินี้ก็พังแล้ว คือไปไม่รอด เวลาที่มีความแตกแยกทางเชื้อชาติ ศาสนามากมาย ยิ่งแย่งไปทุกที สันศวรรรขออเมริกัน คนอเมริกันจะมองสังคมที่ตนเองอยู่ในแง่ร้ายมาก เรายังมองไม่ถึงขนาดนั้น คนหนึ่งเป็นฝรั่ง อีกคนหนึ่งเป็นแพทย์ไทยพูดว่า สังคมอเมริกันล้มละลายอย่างแน่นอนภายในเวลาไม่กี่ปีนี้ จะเห็นว่าเห็นแต่หนังสือที่โอดครวญ 'สังคมเสื่อมมองสังคมตนเองที่เคยเป็นประโยชน์มาจรรโลงหล่อหลอมเช่นกฎหมายบัดนี้ก็ถูกใช้ในทางทำลายสังคม ตัวอย่าง ที่อเมริกันจะถือหลักกฎหมายมาก เป็นประโยชน์ที่มีระเบียบวินัย แต่บัดนี้เป็นสิ่งหาผลประโยชน์ยกตัวอย่าง จะมีป้ายเขียนไว้ว่ารับปรึกษาบริการทางกฎหมาย หมายความว่าไปปรึกษาได้ เราก็งงดูดีแต่ว่าที่แท้ไม่ใช้อย่างนั้น แต่หมายความว่าเบื้องหลังมันคือ ความนัยที่แฝงอยู่ระหว่างบรรทัด ก็คือบอกว่าจะช่วยตั้งคดีฟ้องให้ หมายถึงเวลาที่มีเรื่องราวตั้งแต่เล็ก ๆ น้อย ๆ หมอคนไทยถูกฟ้องเรียกค่าเสียหายกัน แม้แต่ชาวบ้านก็ลำบากมาก คนมันมุ่งหาผลประโยชน์ส่วนตัวแล้วเอากฎหมายมาเป็นเครื่องมือ ในที่สุดก็มาอยู่ที่มนุษย์เอง ตัวมนุษย์นี้เองถ้าหากว่าจิตใจเสื่อมระบบสังคมที่สร้างสรรค์ไว้ดีก็จะเสื่อมโทรมจนกลายเป็นเครื่องมือทำร้ายกันไปหมด ใช้หาผลประโยชน์ส่วนตัวมากขึ้นทุกที

เป็นข้อสังเกตอย่างหนึ่ง ถ้ามองในแง่สังคมไทย-ฝรั่ง เราก็น่าจะได้บทเรียนแล้วก็รับรู้ในตอนที่เรามีปัญหาเราควรจะเรียนรู้ และแก้ไขสังคมของเรารับมือกับความเปลี่ยนแปลง ส่วนไหนที่เป็นความเสื่อมเราก็ป้องกันแก้ไขไม่รับเอา รับเอาแต่ความเจริญ เวลานี้อเมริกันกำลังมองอย่างหนึ่ง ประธานาธิบดีคลินตัน ได้เอา American Idea มาเชิดชูกล่าวกับคนในชาติของตนเองเมื่อปฎิญาณตนเข้ารับตำแหน่งประธานาธิบดี ก็ได้พูดถึงอันนี้ คือ หลักการของอเมริกันได้รับการยอมรับไปทั่วโลกเกิดความภูมิใจ ไม่รู้ว่าภูมิใจหรือปลอบใจกันแน่ คือ ปลอบใจคนในชาติของตนเองว่า American Idea ที่ได้รับการยอมรับไปทั่วโลกอันหนึ่งก็คือ เรื่องประชาธิปไตย (Democracy) อีกอันก็คือระบบทุนนิยม (Capitalism) แต่เดี๋ยวนี้นักนิยมใช้คำว่า Free Market Economy หรือเศรษฐกิจแบบตลาดเสรีมันก็คือ ทุนนิยมนั่นเอง ตอนหลังก็ได้เอา 2 คำนี้มารวมกัน คือ Free Market Democracy คือ ประชาธิปไตยกับตลาดเสรีทำให้เกิดรู้สึกหลงไปตามว่า ถ้าเป็นประชาธิปไตยแล้วต้องมีทุนนิยมด้วยที่จริงประชาธิปไตยกับทุนนิยมมันคนละเรื่องกัน ฝรั่งกำลังพูดให้เราไขว่เขว ประชาธิปไตยแบบนี้ที่จริงแล้วก็นำไปสู่ "บริโภคนิยม" คนไทยก็อยู่สภาพที่เป็นอยู่ กระแสความเป็นไปในโลกที่ยอมรับจากประเทศที่พัฒนาแล้วมันจะเข้ามาครอบงำสังคมของเราได้ง่าย เรามีความรู้เท่าทันอันนี้หรือไม่?

มีความคิดว่าจะป้องกันบ้างหรือไม่? มันจำเป็นหรือไม่? สิ่งต่าง ๆ นั้นหลังไหลเข้ามาโดยเรามีได้มีความระมัดระวังเลย ระบบเหล่านี้เข้ามาครอบงำสังคมไทย เป็นผลประโยชน์การแข่งขัน ไป ๆ มา ๆ พื้นฐานความคิดนิดเดียว มันมีผลต่อสังคมแค่ไหน ความคิดอีกอย่างหนึ่งก็คือ คนเชื่อว่ามนุษย์จะมีความสุขก็ต่อเมื่อมีวัตถุบริโภครวมที่สูงสุดแล้วความคิดอันนี้ไปประสานกับแนวความคิดฟิสิกส์ธรรมชาติที่ทำให้เขาพัฒนาเศรษฐกิจได้ในปัจจุบัน คือต้องมีวัตถุบริโภครวมที่ได้จากธรรมชาติต้องฟิสิกส์ธรรมชาติเมื่อเราฟิสิกส์ธรรมชาติได้ก็จัดการกับธรรมชาติได้ตามชอบใจ ก็คือนำเอามาเป็นสิ่งแวดล้อม สิ่งบริโภคนั่นเอง แนวความคิดนี้เป็นตัวนำมาซึ่งความพินาศย่อยยับในธรรมชาติที่ถูกทำลายไปตอนนี้ถึงยุคที่สับสนเพราะในแง่สังคม มนุษย์ต้องแข่งขันกันระหว่างบุคคล ต้องแข่งขันกันหาผลประโยชน์ ระหว่างประเทศก็แข่งขันยิ่งใหญ่อันต่าง ๆ อเมริกาเองกลัวสูญเสียอำนาจให้กับเยอรมันและญี่ปุ่น จึงทำการแข่งขัน ก่อให้เกิดการทำลายธรรมชาติดำเนินต่อไป ในอีกด้านหนึ่งก็บอกว่าจะทำลายธรรมชาติไม่ได้ต่อไปต้องอยู่ร่วมกันได้ดีกับธรรมชาติ มันก็เกิดความขัดแย้งขึ้น เกิดความสับสน แม้แต่ในเรื่องจริยธรรมกับปัญหาจริยธรรมของตะวันตก มีลักษณะเรียกได้ 3-4 อย่าง

1. เป็นจริยธรรมแห่งความจำใจจำยอม
2. เป็นจริยธรรมแห่งความกลัว
3. เป็นจริยธรรมแห่งการประนีประนอม

เริ่มต้นจะบอกว่าจริยธรรมในตะวันตกเป็นสิ่งประดิษฐ์ของมนุษย์ เป็นสิ่งสมมติของมนุษย์ จริยธรรมเวลาที่วิทยาศาสตร์เกิดขึ้นจึงไม่ได้รับความสนใจ มาถึงตอนนี้ทำไมจึงหันมาสนใจ เพราะวิทยาศาสตร์เขาเห็นว่า ถ้ามนุษย์ไม่ยับยั้งซึ่งใจตนเองในการสัมพันธ์กับธรรมชาติ ธรรมชาติแวดล้อมเสียหายแล้วภัยพิบัติก็เกิดขึ้นกับมนุษย์เอง ถ้ามนุษย์ยังบริโภคให้มาก ให้เสพและสุขมากที่สุด ธรรมชาติอยู่ไม่ได้ อันตรายก็เกิดแก่มนุษย์เอง ที่นี้มันเกิดปัญหาว่า ถ้ายอมให้ธรรมชาติอยู่ทำให้มนุษย์มีสิ่งเสพได้ไม่เต็มที่เราก็ไม่สุขที่สุด เป็นจริยธรรมแห่งความจำใจที่ว่า เราจำใจต้องยอมเสียความสุขบ้างเพื่อให้ธรรมชาติอยู่ได้ จึงมีการยับยั้งซึ่งใจในการปฏิบัติต่อธรรมชาติโดยระวังตัวยับยั้งซึ่งใจตัว คือ ทำโดยจำใจ เมื่อจำใจก็ไม่มีความสุข มนุษย์ก็เลยประพฤติจริยธรรมด้วยความทุกข์ ความฝืนใจ จำใจ ลักษณะประนีประนอม คือ ให้ทั้ง 2 ฝ่ายอยู่ได้ด้วยกัน ต่างฝ่ายต่างต้องยอม เพื่อให้อยู่ได้

พูดถึงจริยธรรม จริยธรรมเป็นสิ่งสมมุติ ไม่จริง แต่ปัจจุบันมีการให้ความสนใจมากขึ้น บางทีมนุษย์แยกไม่ออกว่า กฎเกณฑ์ของมนุษย์กับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ เช่น เราให้เด็กคนหนึ่งกวาดบ้าน แล้วบอกว่า กวาดบ้านทุกวันจะให้เงินเดือน เดือนละ 1,000 บาท กวาดบ้านเป็นเหตุ...? เงินเดือน 1,000 บาท เป็นผล...? เงิน 1,000 บาท เกิดจากการกวาดบ้าน....? ในธรรมชาติไม่มีจริง ในขณะที่เด็กคนหนึ่งกวาดบ้านเป็นปียังไม่ได้เงินสักบาทก็มีผลที่แท้จริงคืออะไร?...ความสะอาด...นั่นก็คือความจริงแท้ของธรรมชาติ กฎกติกามารยาททางสังคมนั้นจริง ๆ แล้วไม่ใช่กฎเกณฑ์ทางธรรมชาติ ถ้าถูกแยกแล้วจะมีมากมาย กฎ กติกา เป็นข้อตกลงร่วมกันอยู่ได้ด้วยสมมุติ สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวกับมนุษย์มี 2 ด้าน คือ

1. ธรรมชาติ
2. สังคม ได้แก่ สังคมวัตถุ และเทคโนโลยี

สภาพจิตใจนั้นจะไม่รวมกัน วัตถุจะรวมกับเทคโนโลยี ยังคงมีการบรรจบมาพันกัน อันเนื่องมาจากการแบ่งแยกเชื้อชาติ ศาสนา ทำอย่างไรจึงสัมพันธ์ทั้งด้านเทคโนโลยี วิทยาการและด้านจิตใจของมนุษย์ได้

พรหมวิหารสี่

1. ในภาวะปกติ เราช่วยเหลือเขา เรียก เมตตา
2. ในภาวะตกต่ำ เราช่วยเหลือเขา เรียก กรุณา
3. ในภาวะที่เขาสูงขึ้น เราส่งเสริมยินดีกับเขา เรียก มุทิตา
4. ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลไปกระทบธรรมชาติ (ความถูกต้อง) จะต้องหยุด เรียก

อุเบกขา

การพัฒนาที่แท้จริง จงพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุข คือ สุขง่ายขึ้น โดยมีสิ่งเพ็ญน้อยลง การพัฒนาไม่ได้พัฒนามนุษย์อย่างแท้จริง หากพัฒนาด้วยความมีสติปัญญา ผู้ไม่ประมาทอย่างแท้จริงนั้น คือ พระอรหันต์ ไม่ให้สันโดษในการสร้างสิ่งดีงาม และก้าวหน้าไปในความไม่ประมาท

ชื่อพุทธศาสนาที่แท้จริง คือ ธรรมวินัย ธรรมะ หมายถึง ความจริงที่มีอยู่ตามธรรมดา ส่วนวินัยคือ การจัดสรรระบบระเบียบในหมู่มนุษย์ การพัฒนามนุษย์ทำให้มนุษย์มีชีวิตที่ดีงามสามารถมีความไม่ประมาทที่แท้จริงได้ จึงจะสามารถสร้างสรรค์โลกนี้ได้ด้วยดี

ถอดเทปจากคำบรรยายเรื่อง “มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์กับการพัฒนาประเทศ”

จัดโดยคณะสังคมศาสตร์ วันที่ 28 ธันวาคม 2537 เวลา 13.30-16.30 น.

ณ สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาควิชา